

ELFOGLALT HÁZAKBAN ELFOGLALT EMBEREK

„Mi az, ami a rejtélyesség érzését oly gyakran fel tudja kelteni bennünk? Rejtélyes nyilván csak az lehet, amit nem ismerünk eléggé, s alkalmat ad nekünk a képzelgésre. Embertársainknak legtöbbször rejtélyességük adja minden tekintélyüket. S mi szeretjük-e az ilyen titokzatosságokat? Kétségtelenül.”

Füst Milán¹

A 2008-as év nyarán a szerencsének, illetve pillanatnyi körülményeimnek köszönhetően ideiglenes bentlakója lehettem a pécsi Zsolnay gyár Labor elnevezésű kísérleti kultúrterének, amelyben – akkor átmenetileg – az elfoglalt terület, a *squat*² jellemvonásait érhattük tetten. A Labor ugyan csak rokon vonásokat mutatott a valójában illegálisan birtokolt squatokkal, mégis azt az érzést erősítette, hogy amit a magam részéről korábban csak a televízióban láttam, esetleg hallottam róla valakitől, az valóban létezik, megközelíthető – egyszóval megtörténhet velünk.

A magyarul házfoglalást jelentő *squatolás* nem új keletű fogalom: története egészen a tulajdon ideájának megjelenéséig nyúlik vissza. Sok országban magában is bűncselekmény,

más helyeken viszont csak a tulajdonos és a foglalkozók közötti polgárjogi vitaként tekintenek rá. A foglalt házak anarchista elméletét és gyakorlatát a XVII. századi angol földfoglalkozók, a *diggerek* alapozták meg. A modern mozgalom meghatározó elméleti szövege az ontológiai anarchista Hakim Bey *Temporary Autonomous Zone* [TAZ] (*Ideiglenesen Független Terület*) című írása, ami egy úgynevezett „anti-copyright” munka, tehát az író saját szerzői jogait sem ismeri el benne.

A vizsgálódásom tárgyának legismertebb megjelölése az angol *squat* szó, így magam is ezt használom a továbbiakban. A *squat* szó társjelentései: *csücsül, guggol, kucorog, lekuporodik; zömök, guggoló; engedély nélkül beköltözik valahová*. Ugyanitt a *squatter*ről ezt olvassuk: *erőszakos, jogtalan letelepülő, földfoglalkozó, megbúvó vad, nagybirtokos, nagybérlet*.

Nyilvánvaló, hogy országonként más-más névvel illetik ezt a fogalmat: Németországban *Hausbesetzung*, a spanyol ajkúak *ocupación*-nak hívják, Hollandiában *kraken*, Franciaországban *friche*, azaz „a hely”-ként ismert – s még sorolhatnánk tovább, világméretű jelenséggel állván szemben. A különböző országok *squat*jai az internet szövevényes rendszerének köszönhetően könnyen föllelhetőek és beazonosíthatóak az erre a szubkultúrára kihegyezett utazók számára. A *squat* ideiglenesen elfoglalt területet jelöl, átmenetiségének időtartama ugyanakkor a dolog természetéből fakadóan változó. Az efféle szerveződések életét tagjaik befogadó természete jellemzi; a külvilág számára azonban a legtöbbször titokzatosnak tűnnek, és csak a többi hasonló közösség számára nyitják meg kapuikat, tehát a nemzetközi kapcsolattartás is hangsúlyosan jelen van a működésükben.

A foglalt házak történetei gyakran legendákká válnak, valódi tartalmuk pedig gyakran a falakon belül marad.

Így néz ki a házfoglalók jele. Ennek örülhet az utazó, akinek nincs szállása, esetleg nincs mit ennie, vagy épp csak jó társaságra vágyik. A körben fölfelé irányuló, villámszerű nyíl jelképét nemzetközileg ismerik és használják. A foglaltház-mozga-

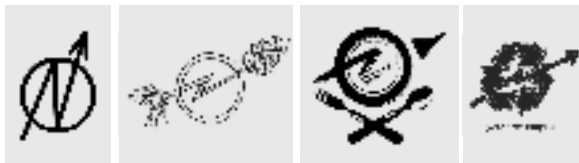

¹ Füst Milán: *Látomás és indulat a művészetben*. Kortárs, Budapest, 1997. 91. o.

² Squat – itt: foglalt ház.

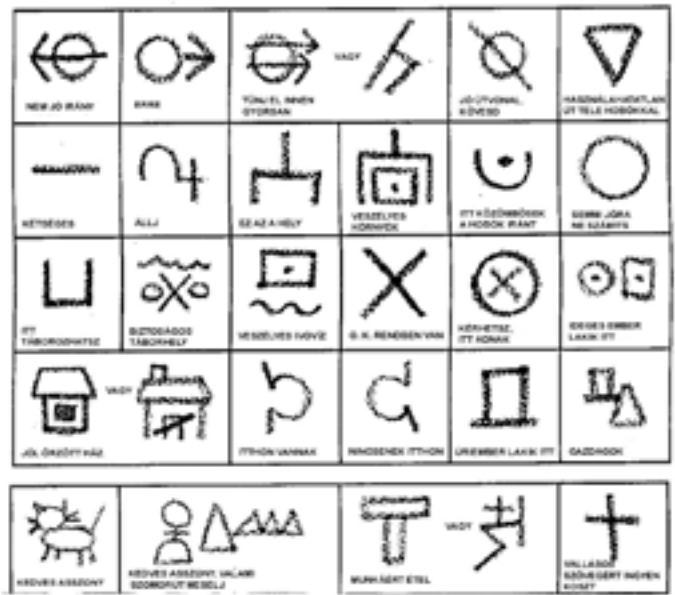
lom az utazó cigányoktól kölcsönözte a logót, amely eredetileg a letelepedés temporalitására utalt. A körbe hatoló nyíl azt jelenti, megérkeztünk, birtokba vettük a teret, míg a körből kilépő nyíl már azt jelenti: elhagyjuk, búcsút intünk neki, lemondunk róla. A jel tehát egyszerre szimbolizálja a megérkezést és a továbblépést. A vándor, nomád életmódot húzza alá, a térhasználat ideiglenességére, a foglalható-izmozgalmak alapvető jellemzőjére utal.

A jelek megjelenése helyszínenként változik, a graffitis tagekhez hasonlóan csak az evvel a szubkultúrával rokonszenvező emberek ismerik és figyelik. Érdekes földidézni a beatnemzedék archívumából fennmaradt hobójelek sokaságát,³ amelyek az avatott személyek számára arról hordoztak üzeneteket, hogy a különböző házakban milyen vendégszeretetre, jó vagy rossz emberekre lehet-e számítani, egyáltalán, merre érdemes vagy nem érdemes menni, hol van meleg kaja, kedves lakókkal. Mondanom sem kell, a fenti szimbólum a régi hobójelekhez képest a hippi gondolkodásmód és életszemlélet megújult jele lehet. A hobójelek firkált piktogramok, általában nagyon praktikusak, tömörek, és éppen ezért rajzos formátumúak. Fontos, ha nem is mindig sürgős, falra rajzolt üzenetek.

Magyarországon – több kudarcra ítélt kísérletet követően – nincsenek klasszikusan működő foglalt házak. Ezzel ellentétben a nyugat-európai országokban – jóllehet eltérő sűrűséggel – gyakran találkozhatnak squatokkal⁴ a beavatottak. A tulajdonjog és az állam hagyományosan többnyire a tulajdonost védi, mindazonáltal sok helyütt, ahol a squatterek az épület de facto birtokosaivá váltak, a tör-

³ Salamon Gábor–Zalotay Melinda: Graffiti. Pátria, Budapest, 1989.
⁴ Erre még a szomszédos Romániában is több lehetőség van, illetve volt. Elég, ha csak a rendszerváltás után üresen maradt gyárépületekre vagy a munkájukat elvesztett emberek által lakott nyomor-telepekre gondolunk. Vagy éppen Bőjte Csaba ferences atyára, aki 1992-ben az addig üresen álló, romos dévai ferences kolostor ajtajáról verte le a lakatot, és ott gyermekotthont hozott létre. Lásd még: www.devaigyerekek.hu.

vényeket hozzáigazították a helyzethez, ezzel legitimizálva a fennálló állapotokat. Egy régebbi példával élve, az angol Wikipedia szócikke⁵ szerint 2007-ben egyedül Barcelonában legalább 45, a baszk területeken pedig összesen 47 squat volt; s föltételezhetjük, Spanyolország többi részén sem volt belőlük éppenséggel kifejezett hiány, noha illegális működésük miatt nehéz számon tartani őket. A fönti példa természetesen meglehetősen szélsőséges, hisz a helyzet az éghajlati adottságoktól sem független. Magyarországon a nyugati minta alapján, időben némelyest megkésve próbálnak alkalmazni egy olyan eljárást, amely a származási helyein megszokott és ismert dolog. Mi még tanuljuk azt a szót, hogy squat, és gyakorolni próbáljuk a squatolást mint lehetséges magatartási formát.

Bizonyos körökben éveken keresztül tartotta magát a hír, hogy a Tűzoltó utcai *Tűzraktér* underground hangulatú szórakozóhely az első budapesti foglalt ház. Az ilyen mendemonda jó reklám egy kulthelynek, a hír azonban nem volt igaz. Valóban történt illegális házfoglalás a Tűzoltó utcában, mégpedig 1991-ben, amikor is az akkori üres trafóházat foglalta el a francia *Resonance* csoport. Egy nyáron át performanszokat rendeztek a külsős közönségnek – ezek után az épület hamarosan legális kortárs művészeti központtá vált, amit ma is *Trafónak* hívnak.

Magyarországon kizárólag Budapesten történt házfoglalásokról lehet érdemben tájé-

⁵ <http://en.wikipedia.org/wiki/Squatting>.

kozódni. Ezen belül is egyetlen társaság, a Centrum csoport neve merül föl voltaképp. A föllelhető televíziós interjúk, újságcikkek, internetes dokumentumok is ezzel az egyetlen csoporttal foglalkoznak. Ezek után nem is meglepő, hogy a magyar foglalásokkal kapcsolatban érzékelhető kezdeti, körülbelül 2004-től 2006-ig tartó fellángolás óta a friss hírek elmaradtak – mintha a jelenség megszűnni, vagy legalábbis elcsendesülni látszana.

Jóllehet személyesen mindössze a berlini *Tacheles Kunsthaust* sikerült mindeddig néhányszor meglátogatnom, az interneten bárki rábukkanhat a világ nyíltan vagy nyilvánosan működő squatjainak névsorára.⁶ A dolog természetéből adódóan a lista korántsem lehet teljes.

Ez alapján Ausztriában Bécsben (*Ernst Kirchner Haus; Arena*), Innsbruckban (*Villa Kuntabunt*), valamint Linzben (*Stadtwerkstatt*) található meg a jelenség; Horvátországnak ugyanakkor csupán a fővárosában, Zágrábban (*Vila Kiseljak* elnevezéssel), ahogy Szlovénia területén is mindössze Ljubljánában (*Metelkova*). Szerbiában *Kudruca* néven tartanak nyilván egy squatot; a nyugati világ országai közül pedig a svédországi Lundtól (*Smultronstället*) kezdve a svájci Lausanne-on (*The Chien Rouge – Red Dog*) és Bernen (*Kulturzentrum Reithalle*) vagy két párizsi foglalt házon át egészen a

brazil *São Paolóig* (*Prestes Maia*) bezárólag találkozhatunk a jelenséggel.

A squat-életforma köré Dániában külön negyed, a koppenhágai *Christiania* alakult. A jelenség New Yorkban sem új keletű, elég például az *ABC No Rio* elnevezésű foglalt házat megemlítenünk. A hagyomány Hollandiában sem ismeretlen (elegendő, ha az arnhemi *Hotel Boschra*, a rotterdami *Het Poortgebouw*-ra vagy a zwollei *Wonderre* gondolunk); Nagy-Britannia kapcsán pedig elsőként a londoni *LARC* (*London Action Resource Centre*) nevével találkozhatunk. A legtöbb foglalt ház persze – a már említett Spanyolország mellett – Németországban van: a berliniek (*Kunsthaus Tacheles; Yorck59; Koepi*) mellett freiburgi (*KTS*), hamburgi (*Rote Flora Squat*) és stuttgarti (*Das besetzte Haus*) squatokra lelhet a netet böngésző érdeklődő.

Néhány világutazó számára talán hasznos lehet a fenti címek valamelyike, ami történetesen azt is jelentené, hogy az aktuális foglaltház még működik.

Jelenlegi tartózkodási helyemen, Oxfordban, épp a minap hívtak egy három hete elfoglalt régi gyáregületbe. A meghívást az utcán kaptam, kis, színes szórólapon. A hirdetés szerint a *Pleb's College* nevű csoport workshopot tart, több helyszínen beszélgetések zajlanak, ingyen elvihető könyvek közül lehet válogatni, a falakon pedig plakátkiállítás látható. Kiderül továbbá, hogy a tulajdonos sajnos mégis igényt tart a helyre, így már csak egy hétig lehet ott tartózkodni.

A squatolás természetesen nem mutat hanyatló tendenciát. Úgy gondolom, igaza van Hakim Beynek, amikor arról ír, a TAZ olyan jelenség, mely noha időről időre megszűnik, azután mégis megújul, hogy sohase tűnjön el teljesen: „Egy TAZ létrehozásához szükség lehet erőszakra és önvédelemre, de a TAZ legnagyobb ereje a láthatatlanságban rejlik – az Állam nem ismeri föl, mivel a Történelemnek nincs rá jó definíciója. Amint a TAZ-t megnevezik (reprezentálják, mediálják), el kell tűnnie, hogy az üres vázat hátrahagyva új helyen tűnjön föl – láthatatlanul, hisz értelmezhetetlen a Látvány fogalmai szerint.”⁷

⁶ <http://commons.wikimedia.org/wiki/Squatting>.

⁷ Bey, Hakim: T.A.Z. Az Ideiglenes Autonóm Terület. In: Helikon Irodalomtudományi Szemle 2008/4. „Az autonómia új esélyei”.